

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА СОНЯШНИКУ

WAYS TO INCREASE THE ECONOMIC EFFICIENCY OF SUNFLOWER PRODUCTION

ХМЕЛЬКОВА Д.В., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти*
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

У статті визначено місце соняшнику у структурі виробництва сільськогосподарської продукції, місце України у світовому виробництві соняшнику та світовій торгівлі соняшниковою олією. Автором досліджено основні фактори, що впливають на ефективність виробництва соняшнику, а також визначено основні напрямки підвищення ефективності виробництва соняшнику вітчизняними товаровиробниками.

Ключові слова: сільське господарство, ефективність виробництва, соняшник, фактори, шляхи підвищення ефективності.

The article identifies the place of sunflower in the structure of agricultural production, the place of Ukraine in world sunflower production and world trade in sunflower oil. The author investigates the main factors influencing the efficiency of sunflower production, as well as identifies the main directions of increasing the efficiency of sunflower production by domestic producers.

Key words: agriculture, production efficiency, sunflower, factors, ways to increase efficiency.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Соняшник займає домінуюче місце серед олійних культур, що вирощуються в Україні. Очевидна важливість цієї культури – нині в Україні соняшник є основною культурою для виробництва рослинної олії та високобілкових кормів. Україна займає провідне місце серед соняшникосіючих держав, наразі на виробництво українського соняшнику приходиться близько 30% від світового обсягу, та країн-експортерів соняшnikової олії. У структурі валової продукції сільського господарства соняшник також відіграє помітну роль. Більша частина насіння соняшнику переробляється на олію, з якої 95% іде на експорт, що приносить значний валютний прибуток. Тому увага до проблеми підвищення економічної ефективності виробництва та вирощування соняшника викликана тим, що від її успішного розв'язання залежить зростання доходності підприємств, підвищення конкурентоспроможності продукції на внутрішньому та світовому ринках, забезпечення сталого розвитку агропромислового комплексу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розв'язанням проблем підвищення економічної ефективності виробництва соняшнику займаються багато науковців, зокрема відомі вітчизняні вчені-економісти: М.Ю. Коденська, К.В. Колузанов, А.А. Побережна, В.Г. Андрійчук, В.І. Бойко, М.Й. Малік, А.О. Мармуль, В.В. Крестьянінова, П.Т. Саблук, О.М. Шпичак, О.О. Черданіченко та інші.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення основних шляхів підвищення ефективності виробництва соняшнику вітчизняними сільськогосподарськими підприємствами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна є найбільшим виробником у світі насіння соняшнику та постачальником на зовнішні ринки соняшnikової олії. Цього вдалося досягти завдяки стабільності внутрішнього ринку соняшнику, що підтверджується постійним попитом переробних підприємств і експортерів упродовж сезону, високими закупівельними цінами, які забезпечують високий рівень рентабельності цієї культури.

* Науковий керівник – Шибасва Н.В. д.е.н., доцент

Насіння соняшнику – унікальна сировина для отримання харчових та технічних олій, дешевих харчових та кормових видів білка з особливими біологічними та функціональними властивостями, високим вмістом біологічно активних речовин та широким набором макро-, мікро- та ультрамікроелементів.

Із точки зору агротехнології, розширення посівних площ під соняшником не є позитивним показником, що пов'язано з його біологічними властивостями як сільськогосподарської культури. Він вкрай виснажує ґрунт, у зв'язку з чим його доцільно повертати на попереднє поле лише через декілька років. Проте виробники соняшнику часто, з метою збільшення доходів в умовах високих цін на цю культуру, нехтують вимогами агротехніки, що призводить до значного погіршення стану ґрунтів та, як наслідок, поступового зниження урожайності.

Ефективне виробництво соняшнику можливе насамперед у складі комплексу, під яким розуміється сукупність різноманітних галузей і видів діяльності, серед яких виробництво, заготівля, зберігання, переробка та реалізація насіння соняшнику і продукції його переробки. Ефективне функціонування комплексу неможливе без добре розвинутого інфраструктурного забезпечення: наявності спеціалізованого транспорту, діяльності науково-дослідних інститутів, селекційних станцій, конструкторських бюро, які забезпечують селекцію культури, насінництво та агротехніку вирощування, технологію зберігання і переробки насіння соняшнику, олії, зеленого корму, силосу, макухи та шроту.

Сприятлива цінова ситуація і привабливий рівень рентабельності буде активно стимулювати аграріїв вирощувати соняшник. При цьому вкрай важливо дотримуватися перевірених технологій, що дозволить отримати прогнозований урожай насіння високої якості. Зараз існує потреба в якісному і недорогому товарі. Тому резерви збільшення доходів знаходяться в ретельному дотриманні агротехнічних заходів.

Серед багатьох складових підвищення економічної ефективності виробництва соняшнику необхідно виділити наступні складові:

1. Економіко-фінансові:

- Деталізація рівня економічної ефективності виробництва та пошук шляхів її підвищення на мікрорівні як умови зростання доходності підприємства. Чим вищим є показник рентабельності, тим більш привабливим є виробництво цієї культури для сільгоспвиробника. Зміна рівня рентабельності виробництва соняшнику відбувається внаслідок впливу виробничих та ринкових факторів, ключовим з яких є продуктивність культури. Так, продуктивність по соняшнику зросла з 15 ц/га у 2010 році до 25,6 ц/га у 2019 році (+10,6 ц/га).

- Собівартість продукції. Досліджуючи виробничі процеси, методи, технології виробництва або збуту продукції, головну увагу необхідно приділяти пошуку резервів зниження витрат виробництва, оскільки виробнича собівартість одиниці продукції залежить лише від витрат на 1 га посіву та урожайності культури. Собівартість – це головний чинник підвищення прибутковості бізнесу. Для одержання максимального прибутку необхідно раціонально та ефективно використовувати наявні ресурси і прагнути до зниження витрат. Собівартість є відображенням витрат на виробництво та реалізацію продукції, саме на неї підприємство має безпосередній важелі впливу. Тому з погляду підвищення ефективності виробництва соняшнику, необхідно зосереджувати увагу на управлінні собівартістю продукції. Зниження собівартості продукції порівняно з іншими виробниками аналогічної продукції дає підприємству конкурентні переваги на ринку та забезпечує одержання додаткового прибутку для фінансування розширеного відтворення. Один із напрямків зниження собівартості є підвищення урожайності.

- Підвищення прибутковості (рентабельності) через встановлення оптимальної ціни продажу готової продукції на основі постійного моніторингу цінової ситуації на ринку олійних культур або заключення форвардних контрактів. Ціна на сільськогосподарську продукцію в переважній більшості випадків знаходиться далеко за межами управлінських можливостей підприємства і залежить від ринкової кон'юнктури, економічної та політичної ситуації в країні. На даний час ринкова цінова кон'юнктура на внутрішньому аграрному ринку для олійних культур складається сприятливо. Ціни на дану продукцію щороку зростають. В той же час, на результати діяльності сільськогосподарських підприємств суттєво впливає паритет цін на

сільськогосподарську та промислову продукцію. У зв'язку з цим важливо враховувати динаміку цін на вихідні матеріали та послуги, прогнозувати закупівлю матеріалів з меншими витратами.

- Бюджетування витрат і доходів на виробництво на основі складеного плану виробництва. Цей процес складається зі складання чіткого плану на місяць або рік щодо фінансування закупівлі та сплати витратних статей та з жорсткого контролю над його виконанням. Бюджетування витрат і доходів є складовою ефективного управління фінансами і запорукою прибуткового виробництва.

- Конкурентна або ринкова позиція, яка сприяє завоюванню найбільшого конкурентного статусу на ринку в процесі конкурентного суперництва. Для успішного досягнення обраної конкурентної позиції потрібно використовувати всі можливі інструменти. Конкурентоспроможність товару на ринку олійних культур визначають ціна і якість продукції. Основну частину ціни складає виробнича собівартість і прибуток. Якість товару – це сукупність властивостей і характеристик, що зумовляють здатність задовольняти конкретні особисті чи виробничі потреби відповідно до свого призначення. Конкурентоспроможним є той товар, що вдало поєднує цінові позиції і якісні характеристики. Якість соняшнику визначається на основі таких основних показників як засміченість, рівень олійності, вміст білку та олеїнової кислоти, розмір насіння. Ці характеристики, в свою чергу можна отримати використовуючи якісне насіння, виконуючи технології виробництва та збору, а також передпродажну обробку. Значний вплив на якість отриманого зерна соняшнику відіграють природно-кліматичні умови, що склались в поточному році.

2. Виробничі складові:

- Якісне насіння. Слід вирощувати лише високогібридне насіння з рівнем гібридності понад 98 %, що забезпечить збільшення урожайності. Надавати перевагу гібридам перед сортами, оскільки їх урожайність і стійкість є вищою в 1,1-1,5 рази. Вирощувати переважно ті сорти та гібриди, які рекомендуються до використання в конкретних умовах й занесені до Державного Реєстру сортів рослин України. Особливості, якими мають володіти нові сорти і гібриди насіння олійних культур: більш висока урожайність, адаптованість до несприятливих погодних умов, стійкість до шкідників і хвороб, скоростиглість, висока якість насіння. Динаміка урожайності олійних культур доводить, що є значний резерв у її зростанні на перспективу, оскільки розрив між потенційним і фактичним рівнем урожайності доволі значний. Потенційний рівень урожайності соняшнику складає 30-45 ц /га, тобто на 20-75% вище за середній досягнутий рівень.

Фактори, що впливають на урожайність:

1. Сучасні високоврожайні гібриди
2. Якісне насіння соняшника
3. Профілактика та боротьба з хворобами та шкідниками
4. Дотримання сівозміни
5. Передпосівний обробіток ґрунту
6. Сприятливі умови для сівби соняшника
7. Оптимальна густота рослин та спосіб сівби
8. Комплексна боротьба з бур'янами
9. Оптимальний поживний режим
10. Своєчасне збирання врожаю соняшника

Дотримання сівозміни, як фактору підвищення урожайності, залежно від вибору кращого попередника, порівняно з беззмінним вирощуванням, дає приріст урожайності в середньому в межах 6-12%. За узагальненими даними найбільший вплив на урожайність з використанням сучасних технологій належить добривам (40%) та ЗЗР (30%), сорт визначає 10%, сівозміна – 5 %.

- Впровадження високоефективних, ресурсозберігаючих технологій на базі високопродуктивної техніки спроможне забезпечити підвищення продуктивності праці у 4 рази та зниження витрат матеріальних ресурсів на виробництво одиниці продукції у 1,5-3 рази. Ефективність інноваційних технологій виробництва олійних культур забезпечується за умов використання трьох основних умов: перехід від вирощування сортів до вирощування гібридів;

застосування прогресивних методів обробітку ґрунту, сучасних способів сівби, системи догляду за посівами та їх збирання.

- Технічна модернізація підприємства в сфері зберігання і доробки насіння. Модернізація і інноваційний розвиток виробництва олійних культур, впровадження сучасних науково-технічних розробок, устаткування спроможні підвищити продуктивність праці в галузі і на підприємствах, знизити матеріальні витрати, підвищити якість готової продукції. Використання сучасних складів для зберігання зерна соняшнику та правильна технологія його сушіння дають можливість отримати більш якісне зерно та, як наслідок, якісну олію.

- Використання рослинних рештків олійних культур (лушпиння, кошики) для виробництва твердого біопалива або використання у якості палива при опаленні виробничих будівель, споруд, сушіння продовольчого, фуражного та насінневого зерна. Реалізація лушпиння соняшнику на виготовлення паливних брикетів може приносити підприємствам, що переробляють соняшник до 50 грн додаткового прибутку з 1 тони переробленої сировини.

- Автоматизація управління виробничими процесами. Задля оперативності управління виробничими процесами має сенс впровадження GPS моніторингу використання техніки, контролю стану посівів, створення системи комплексного автоматизованого обліку руху матеріальних ресурсів.

- Попередження крадіжок за допомогою аудиту полів, моніторингу техніки GPS, використання безпілотних апаратів, централізації точок розподілу ТМЦ, зовнішнього аудиту.

Висновок. Насіння соняшнику користується сталим попитом на внутрішньому ринку, що доводить його високу ліквідність. Виробництво даної культури є досить рентабельним для сільськогосподарських товаровиробників. Агроекологічні особливості соняшнику та його вплив на якість ґрунтів, розширення його посівних площ призводить до проблем виснаження ґрунтів, порушення агроекологічних умов. Вирішення цих питань потребує комплексного наукового підходу. Саме тому все більшого значення набуває науково-обґрунтоване дотримання сівозміни у процесі вирощування соняшнику.

Необхідною умовою зростання ефективності виробництва соняшнику є використання якісної, високопродуктивної техніки, що відповідає прогресивній технології, забезпеченість підприємства якісною сировиною та матеріалами. Лише за цієї умови можна ефективно використати головний засіб виробництва аграрних підприємств землю. Неухильне підвищення економічної родючості землі завжди актуальне, оскільки від її рівня залежить урожайність сільськогосподарських культур, кількість і якість виробленої продукції й обсяг пов'язаних з цим матеріально-грошових затрат.

Література.

5. Дяченко О.В. Шляхи підвищення урожайності соняшнику в умовах сучасних інтеграційних процесів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.nbuv.gov.ua
6. Євчук Л.А. Напрями підвищення ефективності вирощування соняшнику та виробництва соняшникової олії. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2005. №1. 42 с.
7. Зайцев О.М. Використання якісного насіння — найшвидший шлях до підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. *Пропозиція*. 2002. № 5. 48 с.
8. Тимофеева Г.В., Беликина А.В. Стратегические цели развития производства масличных культур в регионе в условиях вступления в ВТО. *Вести Волгогр. Гос. Ун-та. Сер.3, Экон. Экол.* 2013. №2 (23). С. 27-36.
9. Федоряка В. П., Бахчиванжи Л. А., Почколіна С. В. Ефективність виробництва і реалізації соняшнику в Україні. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2013. № 41 (2). С. 139–144.
10. Чехова І.В. Пропозиції щодо підвищення економічної ефективності виробництва олійних культур. *Запоріжжя. Інститут олійних культур НААН України*. 2018. 48 с.

